

2. תרגומי 'נא'

נפתח בחקירת תרגומי 'נא' משני טעמים:

האחד, ביקשנו להתחקות אחר תרגום מילה העשויה להיתפס 'חשובה פחות', תפיסה המאפיינת לומדי לשון חדשה, הנוטים באופן טבעי להתרכז בלימוד שמות עצם או פעלים משום שחלקי דיבר אלה נתפסים אינטואיטיבית כרכיבי הלשון המרכזיים הנדרשים ליצירת תקשורת לשונית ראשונית, שמשקלם רב ממשקל המילים או אותיות השימוש. עמדה דומה מתגלה אצל חוקרי התרגום.¹ אנו מבקשים להציג עמדה הפוכה: הדייקנות והשיטתיות המתגלים אצל אונקלוס בתרגומי 'נא' בכללם שינויי התרגום, הבאים גם הם מתוך הקפדה וחשבון – יצאו ללמד על הכלל.

הטעם האחר הוא חקר תרגומי 'נא' המאפשר לעמוד מקרוב על העמקתו של ת"א בתפיסה הסמנטית של מילה מקראית, לבחון את שיקוליו ולהתחקות אחר הכרעתו הגוזרת את בחירת האקוויוולנט הנבחר. ואם אמנם תפיסה סמנטית מונחת ביסוד כל אקוויוולנט שבחר המתרגם, הרי ביחס למילית זו נקרתה לפנינו הזדמנות מיוחדת: מחד גיסא מדובר במילית שכאמור כמעט ולא העסיקה את חוקרי ת"א, ומאידך גיסא נחלקו במשמעה קדמוני הבלשנים כמו גם חוקרים חדשים, ולפנינו הזדמנות להראות כיצד עשויה חקירת אקוויוולנט תרגומי באונקלוס לזרוע אור על בעיה שהתחבטו בה חכמי הלשון. בסעיף 2.12 להלן ניתנת לקורא הזדמנות לעמוד על דרך הפתרון בהתנגשות מדומה בין שני יסודות: הנטייה לדיוק מילולי והנאמנות להלכה.

2.1. המילית 'נא': תפוצתה במקרא

שמואל פסברג, הדן בהרחבה במעמדה התחבירי של 'נא' במקרא, פותח את מחקרו בסקירת תפוצתה המקראית, ואלה דבריו:

המלית נא שגורה בלשון המקרא. 345 פעמים היא מזדמנת בטקסט המקראי ר"59 פעמים מזדמנות אחיותיה, דהיינו נא כמעמד אנקליטי למלית אחרת: הנה נא (25), אל נא (19), אם נא (9), אוי נא (3), נגדה נא (2), איה נא (1). המלית נא שכיחה ביותר אחרי ציווי (241 פעמים), ומזדמנת פחות אחר עתיד מודאלי: 54

1 ראה גיר, מכוא, יחידה 2, עמ' 13.

2 ואמנם, כפי שיתברר להלן, רוב חוקרי ת"א לא התייחסו כלל אל המילית 'נא'. ברוח זו כותב אלעזר טויטו, שחקר את מעמדן של מילות הקשר 'לאמר', 'נא', 'כאשר', 'עתה' בפירושו 'אור החיים': 'אופיין המיוחד של מלות-הקשר הועיד להן גורל מיוחד [...] מרכז שימוש הן השתחוק והפכו למעין מטבעות-לשון מאובנות והקורא הרגיל נוטה להתעלם מהן ומתפקידן [...] השתחוקות וז' בולטות מאד בתרגומים [...] התרגומים תעתיקים [...] נקטו שיטה משטנית [...] הם ראו במלות הקשר מעין מונחים לשוניים קבועים אשר יש לתרגמם תמיד באותו המונח, או שיש להתעלם מהן ולא לתרגמם כלל' (טויטו, אור החיים, עמ' 72). ככל שמדובר בת"א, ניסוחו מופרז. ראה למשל להלן סעיף 9.5 והערה 269.

פרק ג

מדגם מייצג

1. מכוא: הבהרות מתודולוגיות

פרק זה כולל מדגם מייצג של חלקי הדיבר השונים – פעלים, שמות עצם ומיליות – ובחינת עקיבותם בת"א. לבחינתה של כל אחת מן המילים הנחקרות נתייחד סעיף נפרד שהוא מעין מחקר עצמאי.

עקרונית בנוי המדגם על פי הדרך שנקטנו בבדיקת תרגומי לק"ח. כל סעיף נפתח במיון, המציג את הנתונים העיקריים של המילה הנחקרת: תפוצתה במקרא, היקרויותיה בתורה והאקוויוולנט או האקוויוולנטים המשמשים לתרגומה. ממצאי המדגם מוצגים בשלמותם בסיום כל סעיף לרבות חילופי הנוסחים שבמהדורת שפרכר.

הדיון בממצאים נעשה בדרך כלל על פי הסדר הבא:

א. זיהוי האקוויוולנט הקבוע ומיון הסטיות התרגומיות.

ב. חקר סמנטי של המילה העברית ושל תרגומיה הארמיים.

ג. העלאת פתרונות אפשריים לסטיות התרגומיות על פי העקרונות שנתבררו בפרק הקודם, הכוללים בעיקרם שני כיווני על:

1. סטיות מטעמי לשון או סגנון (לעיל פרק ב סעיף 9). כהתאם לכך נבדקות סטיות משיקולים של תחביר, דקדוק, דלות לקסיקלית, אסתטיקה לשונית, גיוון לקסיקלי, משיקולים ספרותיים ועוד.

2. סטיות מטעמים שבתוכן, כגון תרגום בויקה למדרשי אגדה ולמדרשי הלכה (שם סעיפים 6-7), שינויים משיקולים חינוכיים דוגמת כבוד האבות, לשון נקייה וכדומה (שם סעיף 5) וסטיות מטעמים תאולוגיים (שם סעיף 8).

המדגם מייצג את ת"א, ואין בו השוואות לשאר התרגומים הארמיים, למעט מקרים אחדים שהשוואה תורמת להארת ייחודו של ת"א. במקרים מעטים אלה העדפנו את ההשוואה עם ת"נ מן הטעמים שהסברנו לעיל בפרק א סעיף 4.2.

במקרא (בר' יב, יא): 'הנה נא ידעתי' - מדרש אגדה: עד עכשיו לא הכיר כח [...] ועכשיו מתוך מעשה הכיר כח [...] ופשוטו של מקרא: הנה נא - הגיעה השעה שיש לדאג על יסיד [...] ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים [...] ודומה לו: הנה נא אדני סורו נא [שם יט, כז]. וכן: 'תהי נא אלה בינותינו וגו' - האלה אשר בינותינו מיש' אביך תהי גם עתה בינותנו וביניך [שם כז, כח].

סתירה זו בדברי רש"י לא נעלמה מעיני מפרשיו, הגם שלא פתרוה באותו האופן. על דברי רש"י לבר' יב, יא ופשוטו של מקרא, הנה נא הגיעה השעה שיש לדאג על יסיד [...] ודומה לו 'הנה נא אדני סורו נא' [בר' יט, כז] מעיר חזקוני: 'כלומר שני 'נא' אלו אינן כשאר 'נא' שבמקרא, שפירושה לשון בקשה. ושני 'נא' אלו פירושה עכשיו'. כנגד זאת, ביחס לדברי רש"י דבר נא - 'אין נא אלא לשון בקשה' (שם יא, כז), מעיד רא"ם: 'פירושו: אין נא האמור פה אלא לשון בקשה. כלומר, בדרך כלל אינו כן'.¹⁸ בעינינו עדיף גיסוחו של ברמגן, המציג את עמדת רש"י בלשון מדויקת יותר: 'רש"י - פרשנדתא - הוא קיבל והחדיר בלב כל לומדי מקרא: אין נא אלא לשון בקשה. הוא חוזר על כך כמה וכמה פעמים בפירושו [...] ואף על פי כן בפסוקים שונים נוטה גם הוא לפרש נא עכשיו [...] משמע שגם רש"י, שקיבל דברי חז"ל, סטה מהם במקומות שגראו לו סבירים לכך'.¹⁹

גם ביחס לעמדת רס"ג אין הסכמה בין החוקרים: ברמגן משייך חדר משמעות גם אותו למפרשים 'נא' בהוראת 'עתה',²⁰ וכמו אלוני הוא משווה את עמדת רס"ג לפרשנותו של דויד בן אברהם אלפאסי הקראי, הקובע שכל 'נא' בעברית משמעו 'כעת' בלא יוצא מן הכלל ואילו בלאו, ובעקבותיו גם פסברג, מבחינים בין עמדת רס"ג באגרון לתרגומו בתפסיר.²¹

2.5. ת"א לת"ב 'נא'

תרגומו הקבוע של אונקלוס למילית 'נא' הוא 'כען', כגון 'הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את' (1)²² 'הא כען ידענא'; 'אמרי נא אחתי את' (2) - 'אימרי כען'. יוצא מן הכלל הוא תרגום הפסוקים האלה: 'אל תאכלו ממנו נא' (84) - 'לא תיכלון מניה כד חי'; 'אל נא רפא נא לה' (96, 97) - 'אלהא בבוע אסי כען יתה', שגדון בהם בהמשך דברנו.

18 וזהו בלא ספק כוונת הרא"ם כמתברר גם מהמשך דבריו, על סמך דוגמאות נוספות, הוא מוכיח שהתבנית 'אין... אלא' אינה מתייחסת לכל המקרים שמאותו סוג, כגון 'אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר: וישיכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם' [בר' יט, כז]. ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר 'ויעמד פינחס ויפלל' [תה' קו, ל]. ומעיר רא"ם: 'ואין זה לומר שכל מקום שנאמרה בו עמידה היא תפלה'.

19 ברמגן, נא, עמ' 165.

20 שם, ברמגן מסתמך על רס"ג (אגרון, עמ' 318) וקובע: 'רס"ג לא נסוג מהנחתו [נא-עתה] מלוא נימה'.

21 ראה בלאו, קווים, עמ' 190, ושם בהערה 20 הסתייגותו מדעת אלוני.

22 המספרים מפנים לרשימת ההיקריות המלאה להלן בסעיף 2.13.

מדגם מייצג

2.6. 'כען': מילית בקשה או מילית זמן

169

בלאו התחקה אחר התפתחותה המילונית של המילית 'נא', הוא מציין כי כבר בתלמוד, המפרש את 'נא' כלשון בקשה כמה פעמים, היא נתפרשה גם כמילית זמן, כגון 'הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את' - מכלל דמעיכרא לא חוה ידע לה' (בבלי, בבא בתרא טז ע"ב), ואומר: 'מדרש זה] אין להבינו אלא לפי ההכנה של נא בהוראת עכשיו: הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, אך מקודם לא ידעתי'.²³ בלאו מראה שבארמית, כמו גם בלשונות אחרות, יש מיליות המציינות הן זמן הן בקשה ומסיק: 'על נקלה יכלה להתפתח הוראת הזמן של נא אף ללא השפעה חיצונית, במיוחד בפסוקים שהיא באה בהם מרוחקת מן הבקשה שלאחריה, ובהם 'תפקידה לשוות לדיבור מראשיתו גוון של בקשה'. הוא מביא כראיה את הפסוק שלפנינו. בלאו מעלה הסבר לגלגולי 'נא' ממילית בקשה למילית זמן: אפשר שלפנינו השפעה ארמית, שהרי נא/נה הארמיות מתועדות בהוראת עכשיו, וקריאה חלקית בכתובים מסוג 'הנה נא ידעתי' גרמה לפרש את 'נא' בהוראת זמן. בין כך ובין כך הוא מחזיק בדעתו שהוראתה הראשונית של 'נא' הייתה מילית בקשה. על פי הנחה זו, הוא ממשיך ואומר:

ראינו כי כען משמשת בהוראת בקשה בארמית של המקרא, והיא התרגום הקבוע של נא בתרגום אונקלוס. וכך קבוע השימוש בו, עד שבכתובים מעין בראשית כז, ג: ועתה שא נא כלך, מתורגם הן עתה והן נא כען: וכען סב כען וינך!²⁴

זוהי מסקנה מפתיעה ואף נועזת. לדעת בלאו, את האקוויוולנט 'כען' שבת"א, המשמש לתרגומי 'עתה' כמו גם ל'נא', יש לפרש כמילית בקשה! משתמע אפוא מדבריו ש'כען' המופיע בת"א כתרגום 'נא' עולה בקנה אחד עם מאמרי חז"ל: 'אין נא אלא לשון בקשה'; ואילו תפיסת 'נא' שמשמעה כמו 'עתה' אינה קיימת בת"א. היא ניכרת בתרגום הארמי השומרוני ושלטת בספרות הערבית-יהודית, אלא שאונקלוס מפרשה כמילית בקשה.²⁵ הנחתו של בלאו, ולפיה אונקלוס מסכים עם חז"ל כי 'נא' היא מילית בקשה, אינה מקובלת על הכול. כך למשל סבור ברמגן כי 'נא' המתורגמת 'כען' בת"א ובתרגום יונתן מייצגת תפיסה המנוגדת לדעת חז"ל: בעוד חז"ל מפרשים 'נא' כבקשה, התרגומים תפסוה כמילית זמן. נראה כי גם פסברג מסכים עמו.²⁶

כסעיפים הבאים נעסוק בתרגומים חריגים למילית 'נא' ונבקש להוכיח שתיאורם של ברמגן ופסברג הוא הנכון: אונקלוס, המתרגם 'נא' באמצעות 'כען', הבין כנראה את 'נא' בהוראת זמן ולא כמילית בקשה.

23 בלאו, קווים, עמ' 188.

24 שם, עמ' 189.

25 שם, עמ' 189-190.

26 שם; ברמגן, נא, עמ' 164. ומעין זה גם פסברג, תחביר, עמ' 54: 'בתרגומי אונקלוס ויונתן לנביאים כל "נא" מתורגמת "כען" (-ועתה). "עתה" נתפסת אצלו כמילית זמן, ראה הגדרותיו בעמ' 37.

2.7. סטיות בתרגומי 'נא' בת"א

לעיל (סעיף 2.6) ציינו כי בפסוקים אחדים חורג ת"א מדרכו ומתרגם 'נא' באמצעות 'בבער'. מקצת מן ההיקריות כבר ציינו החוקרים²⁷ ואולם כפי שיתברר מן הרשימה השלמה של היקריות אלה, אפשר שהמסקנות העולות ממנה משקפות מגמה שטרם ניתנה הדעת עליה. נציין אפוא בפסוקים המצביעים על סטיות שלכאורה:²⁸

17. בראשית יט, ב	הנה נא אדני	בבער כען רכוני
18. יט, ב	סורו נא אל בית עבדכם	וורו כען
19. יט, ז	אל נא אחי תרעו	בבער כען אחי לא תבאשון
22. יט, יח	ויאמר לוט אלהם אל נא אדני	ואמר לוט להון בבער ה'
48. לג, י	ויאמר יעקב אל נא	ואמר יעקב בבער [ח"נ]: בבער כען
49. לג, י	אם נא מצאתי תן בעיניך	אם כען אשכחית רחמין
96. במדבר יב, יג	אל נא	אלהא בבער
97. יב, יג	רפא נא לה	אסי כען יתה

2.8. שימושי 'בבער'

אין ספק כי 'בבער' מציינת בקשה, וכך נתבארה גם במילונות הארמית.²⁹ באמצעות 'בבער' אונקלוס מתרגם לשונות 'אנא' או 'כי' שנתבארו לו כלשון בקשה³⁰ כדוגמאות האלה:

בי אדני ירד ירדנו בתחילה לשבר אכל (כר' מג, כ) בבער רכוני
אנא חטא העם הזה (שמ' לב, לא) בבער חב עמא

27. מסביר (תחביר, עמ' 54) מציין את העדויות 96-97 בהיקריות היחידות של המילית 'נא' המתורגמות 'בבער', ואומר: 'הנה נא מתורגמת הא כען, מלבד כר' יט, ב (עדויות 17-18); אם נא מתורגמת: אם כען; אל נא מתורגמת: לא כען. ונשמטו מעיני עדויות 19, 22, 48 שברשימתנו. בלאו (קוויס, עמ' 169 הערה 17) מעיר בהירות: 'נדירים המקרים בהם מתרגם אונקלוס באופן שונה, כגון כר' לג, י (עדויות 48).

28. מספרי העדויות מתאימים למספרים ברשימת ההיקריות שבסוף הפרק.

29. ערוך השלם, ערך 'בע' (2): 'זהמלה בעא [...] פתרונה בקש, דרש, חפץ ושאל'. וכן רד"ק: 'תרגום ויבקש - ובעא' (שורשים, ערך 'בעה'). כך גם סוקולוף, מילון, ערך. 'בער': 'בבער-please'. יסטרוב, מילון, ערך 'בער', מגדירה כמילית תפילה.

30. ראב"ע בפירושו לבר' מג, כ הציע שני פירושים למילה 'כי': 'לשון בקשה. ולפי דעתי הוא דרך קצרה, כמו בי אדני העוון [שמ"א כה, כד]. אונקלוס מפרש כדרך הראשונה. ואולם, בניגוד לרש"י, המפרש 'כי' מן הארמית, 'לשון בעיא ותחנונים הוא, וכלשון ארמי בייא בייא', כתב רמב"ן: 'זוה דבר זר מאד לסמכו אל מלת לשון טורסי [...] ואונקלוס שתרגם "בי אדני" - בבער רכוני, לא שהוציא מלת כי מן בער, אבל רדף הענין, שהוא בא בכל מקום מענין הבקשה'. ביחס למילית 'אנא' הסכימו ראב"ע ורד"ק שעניינה בקשה: ראב"ע - 'לשון פיוס' (בר' ג, יז); רד"ק - 'ענין תחינה ובקשה' (שורשים, ערך 'אנא').

מדגם מייצג

ואכן, בארכעה מקראות שבהם מופיעות המיליות 'כי' או 'אנא', לצד 'נא', הן מתורגמות 'בבער' ואילו 'נא' מתורגמת בהם 'כען':

62. בראשית מד, יח	כי אדני ידבר נא עבדך	בבער רכוני ימליל כען עבדך
73. ג, יז	אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם	בבער שבוק כען
78. שמות ד, יג	כי אדני שלח נא ביד תשלח	בבער ה' שלח כען
95. במדבר יב, יא	כי אדני אל נא תשת עלינו חטאת	בבער רכוני לא כען חשוי

2.9. שימושי 'כען'

ממצא זה עדיין אינו מוכיח כי 'בבער' מנוגדת ל'כען', כי אפשר, כדעת בלאו, ששתייהן נתפסות אצל אונקלוס כמיליות בקשה. ואולם כדיקה מקפת של שימושי 'כען' בת"א אינה מותירה מקום לספק: 'כען' בת"א היא מילית זמן. כאמור, להוכחת השימוש ב'כען' בת"א כמילית בקשה, הצביע בלאו על הפסוק 'ועתה'

שא נא כליך' (בר' כז, ג) - 'זכען סב כען זינך', שבו 'כען' מתורגמת הן את 'עתה' הן את 'נא' (לעיל סעיף 2.6). ואולם גם אם ניתן לפרש כך בפסוק זה ובפסוקים אחדים שבא בהם הצירוף 'ועתה... נא', כגון 'ועתה ישב נא עבדך תחת הנער' (שם מד, לג) - 'זכען יתיב כען עבדך תחות עולימא', יש עדויות הרבה של 'כען' כמקבילתם של תוארי הפועל: 'עתה', 'עוד', 'עודנו', 'עד הנה' היינו כמיליות המציינות זמן כגון 'כי לא שלם עון האמורי עד הנה' (שם טו, טז) - 'ארי לא שלים [...] עד כען'; 'ואברהם עודנו עמד לפני ה'' (שם יח, כב) - 'ואברהם עד כען משמיש בצל'. הרשימה שלהלן - מספר בראשית בלבד - מגלה את מגוון שימושי 'כען' כמילית זמן; בכל הפסוקים האלה לא ניתן לפרש 'כען' כמילית בקשה:

יט, ט	עתה נרע לך מהם	כען נכאיש לך מדילהן
כב, יב	כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה	ארי כען ידעתי
כו, כב	כי עתה הרחיב ה' לנו	ארי כען אפתי ה' לנו
כו, כט	אתה עתה כרוך ה'	את כען בריכא דה'
כז, לו	והנה עתה לקח ברכתי	והא כען קביל ברכתי
כט, לב	כי עתה יאהבני אישי	ארי כען ירחמיני בעלי
לא, כח	עתה הסכלת עשו	כען אסכילתא למעבד
לא, מב	כי עתה ריקם שלחתי	ארי כען ריקן שלחתי
מג, ז	העוד אביכם חי	העד כען אבוכון קיים
מג, י	כי עתה שבנו זה פעמים	ארי כען תבנא
מג, כז	העודנו חי	העד כען קיים
מג, כח	עודנו חי	עד כען קיים
מד, י	גם עתה כדברכם כן הוא	אף כען כפתגמיכון כין הוא
מד, יד	והוא עודנו שם	והוא עד כען תמן

ולא חזיתיה עד כען
העד כען אבא קיים
עד כען יוסף קיים
עד כען יוסף ברי קיים
ארי עד כען קיים את

מד, כח ולא ראיתיו עד הנה
מה, ג העוד אבי חי
מה, כו עוד יוסף חי
מה, כח עוד יוסף בני חי
מו, ל כי עודך חי

המסקנה המתבקשת היא כי גם כאשר 'כען' באה לתרגום 'נא', היא משמשת לציון זמן. לשון אחר: אונקלוס מפרש את 'נא' בהוראת 'עתה', עכשיו, ולא כמילית בקשה. אין בדברנו כדי לסתור את הנחת בלאו בדבר גלגוליה של 'נא' ממילית בקשה למילית זמן, אך נראה לנו שאונקלוס אינו נמנה עם הרואים ב'נא' מילית בקשה.

2.10. 'כען' כתואר הפועל

את מסקנתנו כי 'כען' משמשת בת"א כתואר הפועל ניתן לתמוך בשימושיה הנוספים בתרגומו, שאינם מתיישבים עם תפיסת 'כען' כמילית בקשה:

א. 'טרם' מתורגמת בדרך כלל 'עד לא', כגון 'וכל שיח השדה טרם יהיה' (בר' ב, ה) – 'עד לא הור' (וראה רש"י על אתר). כנגד זאת, 'הטרם', כמילית שאלה, מתורגמת 'כען', כגון 'הטרם תדע כי אבדה מצרים' (שם' י, ז) – 'העד כען לא ידעתא'.

ב. 'אפוא' מתורגמת בארבע היקרויותיה בתורה כפנים שונות: 'ולכה אפוא מה אעשה' (בר' כז, לו) – 'ולך כען מא אעביד'; 'מי אפוא הוא הצד ציד' (שם, לג) – 'מן הוא דיכי דעד צידא'; 'אם כן אפוא זאת עשו' (שם מג, יא) – 'אם כן הוא'; 'ובמה יודע אפוא' (שם' לג, טז) – 'ובמה יתודע הכא'. מעמדה התחבירי של 'אפוא' כמילית חיבור מאפשר את שינויי התרגום. ואולם גם במקרה זה נראה כי כיתר חברותיה – 'דיכי', 'הכא', 'הוא' – גם 'כען' אינה מילית בקשה.

ג. גם שימושי 'כען' בשני פסוקים אחרים: 'יקומו ויעזרכם' (דב' לב, לח) – 'יקומו כען ויסעדנכו' (ל'כען) אין מקבילה במקרא; 'יהי כן ה' עמכם' (שם' י, י) – 'יהי כען' – אינם מסתברים כמיליות בקשה.

לא להוסיף ש'כען' משמשת בקביעות גם בארמית המקראית כתואר הפועל בהוראת 'עתה' כגון 'כען הן איתכון עתידיך' (דנ' ג, טו), וכן בחיובי'ע לנביאים ראשונים ובארמית הרשמית.³¹

³¹ ל'כען' בהוראת 'עתה' בתרגום נביאים ראשונים ראה טל, לשון התרגום ומעמדה, עמ' 44. וכך גם בארמית הרשמית, כגון באיגרת יהודי יב: 'כען עבדך ידניה וכנותה' (ועתה, עבדך ידניה וחבריו). ראה קאולי, פפירוסים, עמ' 112 (מס' 30 שורה 4), וראה גם רשימת שימושי 'כען' בת"א אצל קוסובסקי, אונקלוס, ב, עמ' 67-69.

2.11. פתרון הסטיות בתרגומי 'נא'

הנחתנו כי אונקלוס מפרש 'נא' בהוראת 'עתה' מחייבת הסבר לסטיות בחמשת הפסוקים שמנינו לעיל (סעיף 2.7), שבהם ניתרגמה 'נא' כמילית בקשה: 'בבעו'. בשלושה מן הפסוקים הללו (17, 48, 96) ניתן לומר כי הסטייה נובעת מטעמי גיוון לשוני: כיוון שבכל פסוק חוזרת המילית 'נא' פעמיים, תרגם אונקלוס אחת מהן 'כען' כדרכו, ואחת 'בבעו', והעיר בלאו: 'קרובות הוראת הבקשה והוראת הזמן זו לזו'.

ואולם מלבד שהצעה זו אינה מעלה ארוכה לשתי העדויות האחרות (19, 22), היא אינה עומדת בפני הביקורת. גם בפסוקים אחרים מצינו כפל 'נא' – לעתים אפילו שילוש – ועם זאת אין אונקלוס נמנע מלתרגם פעמיים ושלוש 'כען' בפסוק אחד כגון 'הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי' (8, 7) – 'הא כען מנעני ה' מלמילד עול כען לות אמתי'; 'אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ירך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני כמצרים' (66-68) – 'אם כען אשכחית רחמין בעיניך שו' (ח"נ: שו') כען ירך תחות ירכי ותעביד עמי טיבו וקשוט לא כען תקברני כמצרים'. כיוצא בזה אין אונקלוס נמנע מלתרגם ב'כען' תיבות 'עתה' ו'נא' כשהן מזדמנות בפסוק אחד כגון 'אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם [...] ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך' (73, 74) – 'בבעו שבוק כען לחובי אחך ולחטאיהון [...] וכען שבוק כען לחובי עבדי אלהיך דאבוק'. הסבר אחר העלה ר' יחיא קורח בפירושו (מרפא לשון, בר' יט, ב):

הנה נא אדני – בבעו כען רבוני. מלת 'הנה' בלא תרגום מפני שהיא באה לצחות הלשון, והיה די לומר: אנא אדוני. וכ' מלות 'בבעו כען' הם תרגום נא בב' לשונות שהיא משמשת: הא' לשון בקשה, והב' לשון עתה, כדי למלא מקום מלת 'הנה' שלא תרגמה.

ודע כי מלת 'נא' משמשת שתי לשונות בב' צירופיה: הא' נא כסדרה, והוא לשון בקשה, כמו אנא; והב' אן למפרע, והוא לשון עתה כלשון ערבי, כמ"ש הראב"ע ז"ל בפ' בהעלותך (י, לא). ולכן לפעמים מתרגם נא – כען, ולפעמים בבעו.

ר' יחיא קורח מנסה לתלות את הסטייה בצירוף הלשוני 'הנה נא': התרגום המילולי שומר בדרך כלל על מספר מילים שווה למספרן במקרא,³² וכיוון שתיבת 'הנה' לא ניתרגמה, באות תמורת הצירוף 'הנה נא' שתי תיבות: 'בבעו כען'. פתרון זה יעלה ארוכה גם לתרגום 'אל נא אחי תרעו' (19) – 'בבעו כען אחי לא תכאשון'. 'אל נא' מתורגם כמו כן 'בבעו כען' לשמירת מספר התיבות. אפשר שאותו הטעם משתקף גם בפסוק 'יאמר יעקב אל נא' (48) – 'ואמר יעקב בבעו' ובמקצת נוסחאות 'בבעו כען'. ואולם מכיוון שבמקומות רבים תרגם 'הנה נא', 'אל נא' – 'הא כען', 'לא כען', תרגום מילולי בלא גיוון לשוני (ראה למשל בדוגמאות 13-16 ורבות כמותן), גם פתרונו של ר' יחיא קורח אינו משכנע.

³² הנחתו בדבר הקפדתו של ת"א לתרגם במספר תיבות שווה לזה שבנוסח המקרא היא נכונה. ראה לעיל פרק המבוא הערה 6.

על כן אפשר שהטעם לסטיות משולב: בעיקרו הוא סגנוני, אך הוא מתחשב גם במבנה התחבירי של המשפט. רוצה לומר במקראות המעטים ש'בבער' בא כתרגום 'נא', יש יסוד משותף של הפצרה המוטעמת דווקא במילית 'נא', והיא המצדיקה את האקוויוולנט 'בבער'. הטעמה זו אינה ניכרת מכפל 'נא' בפסוק אחד, שהרי ראינו לעיל שחזרה זו שכיחה היא אך אינה מונעת מאונקלוס לחזור ולתרגם שתיים ואפילו שלוש מיליות 'נא' בפסוק אחד 'כעף'.

לפיכך נראה לנו שהמשותף לחמשת הפסוקים הוא הצליל המתלווה לקריאה 'אל נא', ולו שני מאפיינים: ההנגנה, המחייבת הפסקת המשפט, וההצעה החלופית הבאה בעקבותיה. כך למשל פניית לוט 'אל נא אחי תרעו' נתפסת בצדק כהפצרה: 'בבער' פסוקית זו היא משפט עצמאי – ומסתבר שהדובר שהה קמעא לפני שהמשיך בדבריו – ולאחריו באה ההצעה 'הנה נא לי שתי בנות'. זהו גם אופיים של שאר הפסוקים (17, 22, 96, 48) שיש בהם מבנה דומה – בכולם גנוז כוחה העיקרי של ההפצרה בתיבת 'אל' (אל נא, והיא הסיבה שבגללה תרגם 'בבער' כנגד זאת, בכל יתר המקראות, גם אלה שמופיע בהם הצידוף 'אל נא' (3, 10, 14, 16, 68, 91, 94, 95, 105), ומצד תוכנם מביעים אף הם משאלה, אין עצמת הבקשה מיוסדת על תיבת 'נא' כשלעצמה. למשל בפסוק 'אל נא תמנע מהלך אלי' (105) – 'לא כען תתמנע' משמשת 'נא' לזרז את בלעם להסכים למשאלה כשלמותה, אבל אין 'נא' מועצמת במיוחד. בכגון זה אין אונקלוס חורג מן התרגום המילולי המדויק של המילה 'כעף'.

לסיכום, ניסינו לעמוד על התחושה הסובייקטיבית שגרמה לסטיות המעטות שמנינו, אלא שהעצתנו היא בגדר השערה שאין בידנו להוכיחה.

2.12. 'אל תאכלו ממנו נא'

לכאורה אין המילית 'נא' בפסוק 'אל תאכלו ממנו נא' (שמ' יב, ט) ממין העניין כלל, שהרי 'נא' כאן היא תואר לבשר שהוא חי או שלא נתבשל כל צורכו. ואולם כבר ציינ בלאו שדויד בן אברהם אלפאסי הקראי כרכה עם 'נא' לציון זמן: כדרך שפירש בקביעות 'נא' – 'עתה', פירש גם 'אל תאכלו ממנו נא' – 'אל תאכלו ממנו עתה'. בלאו מציג פרשנות זו כמרחיקת לכת וחריגה.³³ ואולם אפשר שפרשנות זו מקובלת גם על אונקלוס. יתר על כן, מתוך השוואת מדרשי ההלכה לפסוק, נראה כי מסורת זו משתקפת גם אצל חז"ל. ביחס לפירוש 'נא' האמור בקרבן פסח מצינו ברייתות חלוקות. מן המקורות הבאים עולה כי בשר נא הוא בשר צלוי חלקית: 'תנו רבנן: יכול אכל כזית חי, יהא חייבו תלמוד לומר: אל תאכלו ממנו נא ובשר מבושל. נא ובשר אמרתי לך, ולא חי [רש"י: חי – לגמרי, שלא נצלה כלל. נא – צלי ואינו צלי]. היכי דמי נא? אמר רב: כדאמרי פרסאי: אברנים [רש"י: אותה צליה שבלשון פרסי קרויה אברנים, כלשון הקודש קרי נא] (בבלי, פסחים מא ע"א); ובירושלמי: 'אילו אמר לא תאכלו ממנו כי אם צלי אש, ולא נאמר נא, הייתי

33 בלאו, קוויים, עמ' 190.

אומר הבהבו וצלייו יהא מותר [קרבן העדה: הבהבו וצלייו – שלא נצלה כל צרכו, יהיה מותר – לכך נאמר נא] (פסחים ז, ב [לד ע"ב]). וכן 'אל תאכלו ממנו נא' – אין נא אלא שלא בשל כל צרכו' (מכילתא דרשב"י לפסוק [עמ' 13]).

כנגד מקורות אלו מצויה גם הגדרה הפוכה: 'נא' הוא בשר חי: 'אל תאכלו ממנו נא' – אין נא אלא חי' (מכילתא דר"י, פסחא ו [עמ' 20]).

מחלוקת זו משתקפת גם בתרגומים: 'לא תיכלון מיניה כד חי' (ת"א ות"א); 'לא תיכלון מיניה מהבהב' (ת"נ ות"ב). ת"א ות"א מפרשים כמכילתא דר"י ש'נא' משמעו חי.³⁴ כנגדם ת"נ מתרגם 'מהבהב', ומפרש כמכילתא דרשב"י וכברייטות שבבבלי ובירושלמי.³⁵ לפנינו אפוא מחלוקת קוטבית החוצה מקורות תנאיים, משתקפת בתרגומים ומתקיימת אצל גדולי הפרשנים והפוסקים שלאחר התלמוד,³⁶ כל זאת מבלי שהתברר טעמה בתלמודים!

אכן, על פי מה שנתברר לעיל, אפשר שיש לפרש מחלוקת זו בזיקה לוויכוח בפירוש המילית 'נא': לדעת התנאים המפרשים 'נא' לשון בקשה אין כל קשר בין 'נא' זו לבין בשר נא האמור בקרבן פסח. מכאן הגדרתם כי 'נא' האמור בהקשר זה הוא הבשר שנצלה מעט. כנגד זאת אונקלוס, המפרש 'נא' כמילית זמן במשמעות 'עתה', אינו נמנע מלפרש בדרך זו גם 'אל תאכלו ממנו נא' – 'כד חי' (כשהוא חי), ותרגומו מכוון לפרשנות זו. וכבר העיר על זה ראב"ע בפירושו הקצר: 'אל תאכלו ממנו נא' – יש אומרים: שבור, מגזרת: הניא אביה אותה (במ' ל, ו), בדרך רחוקה. והמתרגם ארמית אמר: כד חי, והוא האמתי. ויחסר מלת כמו, כאילו אמר: אל תאכלו ממנו כמו עתה. כי פירוש נא ככל המקרא כמו עתה, על דעתו. פרשנות זו בת"א מפי ראב"ע יש לה משקל מיוחד, כי כבר ציינו שראב"ע מפרש 'נא' כהוראת 'עתה'.³⁷ כאן מתברר שהוא נסמך על ת"א, ואפשר ששאב ממנו את גישתו העקיבה והבלתי מתפשרת בתפיסת 'נא' כמילית זמן.³⁸

34 השווה תיוב"ע: 'כי אם חי' (שמ"א ב, טו) – 'אלהין כד חי'. וראה גם מאורי, פשיטתא, עמ' 97, ושם בהערה 124.

35 על זיקת ת"א למכילתא דר"י עמדו הורביץ ורכין בביאורם למכילתא דר"י, פסחא ו [עמ' 20], שצוינה בפנים הערה 8. יצחקי (ההלכה, עמ' 9) הבחין בהתפצלות התרגומים בהתאם למקורות השונים מבלי לפרש את טעם המחלוקת. ראה גם דיונו של גושן-גוטשטיין בסוגיה זו בעקבות השקיע 'אל תאכלו ממנו נא' – לא תבעונה מהבהב' (פד"כ ה, יט). מכיוון שהדברים באים בדרשה על אדום, מציע גושן-גוטשטיין לפרשו כך: 'נראה כי כוונתו של הסבר זה היא שלא לגדום לאדום נזק חלקי אלא יש לפגוע בה עד הסוף. לשון אחר, לא להסתפק בהבהבה של אדום'. והוא תומך את הסברו גם בעיון במשמעו המדויק של השורש תבע, שאפשר ומשמעו בקשה או גם גרימת נזק. הדרך הראשונה היא בעקבות 'נא' שבפסוק. ראה גושן-גוטשטיין, שקיעים, א, עמ' 43.

36 מצד אחד אומר ר' נתן מרומי (ערוך, ערך 'אברנים'): 'פירוש אברנים, היינו נא, כגון שנצלה מעט; הרמב"ם: 'נא' שהזהירה עליו תורה הוא הבשר שהתחיל בו מעשה האור. אבל אם אכל ממנו בשר חי, אינו לוקה' (משנה תורה, הלכות קרבן פסח ה, ו); מאירי: 'אבל חי גמור אינו בכלל נא' (בבלי, פסחים שם). מצד אחר מפרש רבנו חננאל 'נא' – חי' (שם, עירובין נג ע"ב), על פי ת"א. וראה דעת ראשונים אחרים, תורה שלמה, יא, עמ' 215-217 (מילואים לפרשת בא).

37 ראה לעיל הערה 12.

38 על עמדתו זו חזר ראב"ע שבע פעמים בפירושו לתורה ושמונה פעמים נוספות בביאורו לנ"ך. ראה ברמגן, נא, עמ' 165. עקיבות ראב"ע כתפיסת 'נא' כמילית זמן כולטת במיוחד בביאורו לפסוק 'אל

עדותו המפורשת של ראב"ע, שאונקלוס קושר בשר נא עם 'נא' השגורה בתורה, מסתייגת מכלל גם מדברי דונש בן לברט אגב התעצמותו עם מנחם בן סרוק בביאור 'בשר נא'. בזיוכות זה, שנטל בו חלק גם רבנו חם, מתבררת סמכותו הרבה של אונקלוס בעיני קדמוני הבלשנים, המנסים להיתלות בתרגומו לביסוס דעתם.

מנחם בן סרוק העלה את האפשרות שיש קשר בין 'אל תאכלו ממנו נא' ובין 'ולמה תניאוך (במ' לב, ז) וכן 'כי הניא אביה אותה' (שם ל, ו). בכל המילים הנגזרות אליבא דמנחם מ'נא' גלומה משמעות של שכירה: ³⁹ 'הניא אביה אותה' משמעו 'שכר' דברית, 'בשר נא' הוא בשר 'שבור'. כנגד דעה זו יצא דונש בראש ספרו: 'והבשר הנא / כמו יניא מנה' ⁴⁰ וחזר וביאר את כוונת השגתו בהמשך: ⁴¹

והבאת בחלק אחד: 'אל תאכלו ממנו נא' עם: 'ולמה תניאוך'. ופתרת אותו: אל תאכלו ממנו שבור, כמו: 'ועצם לא תשכרו בו' (שם' יב, טו). ותעשה מצוה אחת משתי מצות, ותורה אחת משתי תורות, וכן לא יאות להורות, באמרות ה' הטהורות, ופתרון: 'אל תאכלו ממנו נא', כמשמעו בלשון ערבית - חי [...] ועוד יאמץ הפתרון אשר פתרו עלי, אמוצו אונקלוס המתרגם באמרו: לא תיכלון מיניה כד חי. והתעורר לבך ויהי חי, ואספרה שמך לאחי.

רבנו חם, בהכרעות, השיב על השגה זו והגן על מנחם: ⁴²

עלילות דברים שם לו דונש למנחם: פתרת נא - שבור, כמו: ועצם לא תשכרו בו. ומנחם לא כן עשה. כי אחרי אשר חברו מנחם עם למה תניאוך, והביא אשר פתרונו לשון מניעה, כתב: ויתכן להיות מגזרתם אל תאכלו ממנו נא. ואם כן לא שנה פתרונו מתרגומו המתורגם כד חי. ועל כן יתכן להיות מגזרתם, כי הבשר החי מונע מלאכלו.

משקלם של הדברים הללו נופל מלשונו המפורש של ראב"ע. בעוד שראב"ע מצא קשר בין 'נא' בהוראת 'עתה' לבין 'אל תאכלו ממנו נא' בעקבות התרגום, אין הדברים מפורשים אצל דונש. ואולם כיוון שעל פי דברי בלאו 'מסורת זו ["נא"] - מיד, עכשיו] שולטת

נא רפא נא לה' (במ' יב, ג): בניגוד לת"א, שגיוון ותרגם 'אלהא בבועו אסי כען יתה', אין ראב"ע נמנע מכפל לשון מכביד הקרוב לטאטולוגיה, ומפרש 'אל', אתה, שהגבורה בידך, עתה, רפא עתה לה'. ולא נתקרה דעתו עד שפירש גם את השם חרבונא על דרך זו: 'חרבונא - רבים פירשו שהיה חרבו של המן במהרה, כי נא כמו עתה. גם יש במדרש שהיה אליהו (אס' א, י). במקור זה, שנעלם מעיני ברמגו, מפליג ראב"ע ודורש את השם הפרטי 'חרבונא' כמורכב משתי מילים: 'חרבו' ו'נא', ומשמעו: חרבו עתה. כלומר חרבו של המן מזומנת מעתה, וזאת כדי להצדיק את ויהי חרבונא כאלהו, רעיון שחזר עליו בהמשך פירושו (אס' ז, ט).

³⁹ ייתכן להיות מגזרתם: אל תאכלו ממנו נא (מחברת מנחם, עמ' 121). וראה גם ראב"ע לשם' יב, ט בפירושו הארוך.
⁴⁰ דונש, תשובות, עמ' 3, חרוזי הפתיחה, מס' 92.
⁴¹ שם, עמ' 21.
⁴² שם.

בספרות הערבית-יהודית של ימי הביניים, ⁴³ הדעת נותנת כי פרשנות זו הייתה מקובלת על מנחם ועל דונש. אם נכונה ההנחה, אפשר שדונש, המפרש 'בשר נא' במשמעות 'בשר חי' על פי ת"א, נקט דעה זו בעקבות תפיסתו הקבועה שמילית 'נא' מתפרשת 'עתה', גם זאת בהשפעת ת"א. ⁴⁴

2.13. רשימת היקרויות 'נא' ותרגומיהן

בראשית

1. יב, יא	הנה נא ידעתי	הא כען ידענא
2. יב, יג	אמרי נא אחתי את	אימרי כען [ח"נ: אמרי עלי]
3. יג, ח	אל נא תהי מריכה	לא כען תהי מצותא
4. יג, ט	הפרד נא מעלי	אתפרש כען
5. יג, יד	שא נא עיניך וראה	זקוף כען עינך
6. טו, ה	הבט נא השמימה	אסתכי כען לשמיא
7. טז, ב	הנה נא עצרני ה' מלדת	הא כען מנעני ה'
8. טז, ב	בא נא אל שפחתי	עול כען לות אמתי
9. יח, ג	אם נא מצאתי חן בעיניך	אם כען אשכחית רחמי
10. יח, ג	אל נא תעבר מעל עבדך	לא כען תעבר
11. יח, ד	יקח נא מעט מים	יסכון כען
12. יח, כא	ארדה נא ואראה	אתגלי כען
13. יח, כז	הנה נא הואלתי לדבר	הא כען אסגיתי למללא
14. יח, ל	אל נא יחר לאדני ואדברה	לא כען יתקף רוגזא דה'

43 בלאו, קווים, עמ' 190.

44 הדי הוויכוח נשמעים גם אצל ריק"ם, ספר הגלוי, עמ' 16, הכותב: 'נא - אל תאכלו ממנו נא, כדברי דונש וכתרגומו'. אבל בנימין, המגיה האלמוני של הספר, מערער על כך: 'ואני בנימין אומר כי העיקר כדברי מנחם'. וראה גם רס"ג, אגרון, עמ' 318 ערך נא 2 ('נא ובשל') ובהערת אלוני שם לתרגום רס"ג לפסוק: 'שלא תאכלו ממנו עכשיו ומבושל במים. כלומר לא יאכל עכשיו והוא מבושל במים', כמנחם. נציין גם שלצד הגאונים ופרשני ספרד, שהתייחסותם לנושא טבעית על רקע הכרתם את הערבית, מצינו התייחסות גם אצל בכור שור, מפרשני צפון צרפת: 'אל תאכלו ממנו נא, תרגם אונקלוס: כד חי. כי נא - חי, שאינו מבושל כל צרכו בערבי. ולפי העברי, נא - עתה הוא, לפי שצוה הקב"ה לאכלו בחפזון, אמר אל תמהרו כל כך [עד] שתאכלו אותו חי מיד שיתחמם באש. כאדם שאומר: נאכל אותו נא - עתה, מיד, מהרה - ולא נמתין עד שיתבשל. וראוי לציין שאונקלוס תרגם גם 'הלעיטני נא מן האדם האדם הזה' (בר' כה, ל) - 'אטעימני כען' ופירש 'נא' כמילית זמן. האם ניתן לפרש אף כאן 'נא' בדומה ל'אל תאכלו ממנו נא'? לא מצאתי מי שפירש כן, ואולם מדרשי חז"ל לפסוק, כגון 'אנא פתח פמי תהא משדר ואויל' (בר' סג, יב [עמ' 696]) ודומיו, המתארים את תחיבת האוכל לפיו של עשו הוללן והרעבתן, יתפרשו היטב על פי תפיסת 'הלעיטני נא', כמאכל חי ולא מבושל. סיוע לכך גם מן התיאור 'האדם האדם הזה', שעל פיו ויהי חז"ל את הנזיד כעדשים אדומות (כבלי, בבא בתרא טז ע"ב). הניסיון מוכיח כי עדשים מחליפות את צבען מאדום לירוק בעת כישולן. מהו אפוא 'האדם האדם'? ואולם אם נפרש 'הלעיטני נא' - 'חי', יתפרש המקרא יפה.

הא כען אסגית למללא
לא כען יתקף רוגזא דה'
בבעו כען רבונ

זורו כען
בבעו כען אחי לא תבאשון
הא כען לי חרתין בנן
אפיק כען יתהון
ואמר לוט להון בבעו ה'
הא כען אשכח עבדך רחמין
הא כען קרתא הדא קריבא
אשתיוז כען לתמן

דבר כען

שו כען ידך

זמין כען קדמי

ארכני כען קלתיך

אשקיני כען זעיר מיא

חוא כען לי

אם אית כען רעוא קדמך

אשקני כען

אשקני כען

אטעימני כען

תתקיים כען מומתא

הא כען סיכית

וכען סב כען זיגך

איזיל כען

קום כען

קרב כען

קרב כען

הבי כען

אם כען אשכחית רחמין

זקוף כען עינך

שיזיבני כען

חו כען שמך

ואמר יעקב בבעו [ח"נ: בבעו כען]

אם כען אשכחית רחמין

קביל כען

יעבר כען

15. ית, לא תנה נא הואלתי לדבר
16. ית, לב אל נא יחר לאדני ואדברה
17. ית, ב הנה נא אדני
18. ית, ב סורו נא אל בית עבדכם
19. ית, ז אל נא אחי תרעו
20. ית, ח הנה נא לי שתי בנות
21. ית, ח אוציאה נא אתהן
22. ית, יח ויאמר לוט אלהם אל נא אדני
23. ית, יט הנה נא מצא עבדך חן בעיניך
24. ית, כ הנה נא העיר הזאת קרבה
25. ית, כ אמלטה נא שמה
26. כב, ב קח נא את בנך את יחידך
27. כד, ב שים נא ידך תחת ירכי
28. כד, יב הקרה נא לפני
29. כד, יד חטי נא כדך ואשתה
30. כד, יז הגמיראיני נא מעט מים
31. כד, כג הגידי נא לי
32. כד, מב אם ישך נא מצליח דרכי
33. כד, מג השקיני נא מעט מים מכדך
34. כד, מה ואמר אליה השקיני נא
35. כה, ל הלעיטני נא מן האדם [...] הזה
36. כו, כח תהי נא אלה בינותינו
37. כז, כ הנה נא זקנתי
38. כז, ג ועתה שא נא כליך
39. כז, ט לך נא אל הצאן
40. כז, יט קום נא שבה ואכלה
41. כז, כא גשה נא ואמשך בני
42. כז, כו גשה נא ושקה לי בני
43. ל, יד תני נא לי מדודאי בנך
44. ל, כז אם נא מצאתי חן
45. לא, יב שא נא עיניך וראה
46. לב, יב הצילני נא מיד אחי
47. לב, ל הגידה נא שמך
48. לג, י ויאמר יעקב אל נא
49. לג, י אם נא מצאתי חן בעיניך
50. לג, יא קח נא את ברכתי
51. לג, יד יעבר נא אדני

אשבוק כען עמך
הבו כען יתה
שמעו כען
איזיל כען
חו כען
אשתמודע כען
הבי כען איעול לותיך
אשתמודע כען
אשתעו כען
ותעביד כען עמי טיבו
בבעו רבונ ימליל כען עבדך
וכען יתיב כען עבדך
קרובו כען
וכען יתבון כען עבדך
אם כען אשכחית רחמין
שו כען ידך
לא כען תקברנני
קריבונן כען לותי
אם כען אשכחית רחמין
מלילו כען קדם פרעה
וכען אסק כען
בבעו שבוק כען
וכען שבוק כען

אתפני כען
וכען ניזיל כען
אעיל כען ידך
בבעו ה' שלח כען
איזיל כען
ניזיל כען
לא כין איזילו כען גובריא
וכען שבוק כען לחובי
מליל כען קדם עמא
לא תיכלון מניה כד חי
ואם לא מחניי כען
וכען אם כען אשכחית

52. לג, טו אציגה נא עמך מן העם
53. לד, ח תנו נא אתה לו לאשה
54. לו, ו שמעו נא החלום הזה
55. לו, יד לך נא ראה את שלום אחיך
56. לו, טו הגידה נא לי איפה הם רעים
57. לו, לב הכר נא הכתנת בנך הוא אם לא
58. לו, טז הבה נא אבוא אליך
59. לח, כה הכר נא למי החתמת והפתילים
60. מ, ח ספרו נא לי
61. מ, יד ועשית נא עמדי חסד
62. מד, יח בי אדני ידבר נא עבדך
63. מד, לג ועתה ישב נא עבדך תחת הגער
64. מה, ד גשו נא אלי ויגשו
65. מז, ד ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן
66. מז, כט אם נא מצאתי חן בעיניך
67. מז, כט שים נא ידך תחת ירכי
68. מז, כט אל נא תקברני במצרים
69. מח, ט קחם נא אלי ואברכם
70. נ, ד אם נא מצאתי חן בעיניכם
71. נ, ד דברו נא באוני פרעה
72. נ, ה ועתה אעלה נא ואקברה את אבי
73. נ, יז אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם
74. נ, יז ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך

שמות

75. ג, ג אסרה נא ואראה
76. ג, יח ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים
77. ד, ו הבא נא ידך בחיקך
78. ד, יג בי אדני שלח נא ביד תשלח
79. ד, יח אלכה נא ואשובה אל אחי
80. ה, ג נלכה נא דרך שלשת ימים
81. י, יא לא כן לכו נא הגברים
82. י, יז ועתה שא נא חטאתי אך הפעם
83. יא, כ דבר נא באוני העם
84. יב, ט אל תאכלו ממנו נא
85. לב, לב ואם אין מחניי נא
86. לג, יג ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך

87. לג, יג הודעני נא את דרכך
88. לג, יח הראני נא את כבודך
89. לד, ט אם נא מצאתי חן בעיניך
90. לד, ט ילך נא אדני בקרבנו

במדבר

91. י, לא אל נא תעזב אתנו
92. יא, טו הרגני נא הרג
93. יב, ו שמעו נא דברי
94. יב, יא כי אדני אל נא תשת עלינו חטאת
95. יב, יב אל נא תהי כמת
96. יב, יג אל נא
97. יב, יג רפא נא לה
98. יד, יז ועתה יגדל נא כח אדני
99. יד, יט סלח נא לעון העם הזה
100. טו, ח שמעו נא בני לוי
101. טו, כו סורו נא מעל אהלי האנשים
102. כ, י שמעו נא המרים
103. כ, יז נעברה נא בארצך
104. כב, ו ועתה לכה נא ארה לי את העם
105. כב, טז אל נא תמנע מהלך אלי
106. כב, יז ולכה נא קבה לי את העם הזה
107. כב, יט ועתה שבו נא כזה גם אתם
108. כג, יג לך נא אחי אל מקום אחר
109. כג, כו לכה נא אקחך אל מקום אחר

דברים

110. ג, כה אעברה נא ואראה את הארץ
111. ה, לב כי שאל נא לימים ראשנים

3. תרגומי בע"ר

רוב פועלי בע"ר באים בתורה בענייני הלכה. העיון בתרגומיהם מאשש כמה מן העקרונות שנתבארו לעיל ביחס לתרגומי ההלכה בת"א.⁴⁵ פן נוסף מזדמן במדגם שלפנינו: דרך הכרעתו של המתרגם בין שיקולים לקסיקליים לבחנים תחביריים.

45 ראה לעיל פרק ב סעיפים 7.1, 7.2.

3.1. משמעי הפעלים מן השורש בע"ר

בלשון ימינו מתקשרים הפעלים מן השורש בע"ר בעיקר עם פעולת האש. כנגד זאת, בלשון המקרא בע"ר הוא שורשם של פעלים בעלי משמעויות שונות: הסועל בבניין פיעל משמש במקרא בשני משמעים – הדליק או הצית; סילק או השמיד. אף בבניין קל משמש הפועל בשני משמעים דלק; היה טיפש. ואמנם מנחם בן סרוק במילונו 'מחברת מנחם' הבנוי על פי הסמנטיקה, הבחין בו ארבעה משמעים:

בער מתחלק לד' מחלקות: האחד – 'זבערת הרע מקרבך' [דב' יג, ו]; 'ואתה תבער' (שם כא, ט) [...] 'בערתי הקדש' (שם כו, יג). השני – 'כי יבער איש' [...] ושלח את בערה ובער' [שם כב, ד], 'המבער את הבערה' [שם כה, ה] [...] – ענין דליקה המה. השלישי – 'טענו את בעירכם' [בר' מה, יז], 'ותשת העדה ובערם' [במ' כ, יא]. הרביעי – 'כיננו בערים בעם' [תה' צד, ד] [...] 'ובאחת יבערו ויכסלו' [יר' י, ח] [...]. 'כי נבערו הרעים' [שם י, כא].⁴⁶

בע"ר במשמעות 'היה טיפש' אינו בא בתורה, ו'בער' הוא שם עצם, ואילו אנו תחמנו את דיוננו לתרגומי הפועל.⁴⁷ על כן בדקנו רק את שתי המחלקות הראשונות. פועלי בע"ר שבהן נבדלים במשמעותם: את המחלקה השנייה, הכוללת את 'המבער את הבערה', הגדיר מנחם 'ענין דליקה ושריפה'. להגדרת המחלקה הראשונה ניעזר בדברי רד"ק: 'זבערת הרע מקרבך, או גם: בערתי הקדש, וכל הדומים להם – ענין הכרתה והסרה. והוא קרוב לענין הראשון'.⁴⁸ לשון אחר: נוסף על 'בער' האמור אצל אש, כולל פועל זה גם את השדה הסמנטי שעניינו סילוק דבר ממקומו. ובלשון רד"ק: 'ענין הכרתה והסרה'.

3.2. היקרויות בע"ר ותרגומיו

כבר נתברר בפרק א, בתרגומי לק"ח, כי כשאונקלוס מתרגם פועל אחד באקוויולנטים שונים, מדריכה אותו גם הבחנתו במשמעים השונים של אותו פועל. על כן צפוי היה שכשם שתרגם פועלי לק"ח באמצעות פעלים מן השורשים נס"כ וגם דב"ר, יתרגם גם פועלי בע"ר בשני פעלים המספקים את ההבחנות הללו. ואולם מתברר שהתמונה שונה לחלוטין: במשמעים של שרפה והכרתה באים פועלי בע"ר 87 פעמים במקרא, 26 מהן בתורה, והם מתורגמים בת"א כפעלים משבעה (!) שורשים שונים: אכ"ל, בע"ר, דל"ק, חל"ף, יק"ד, פל"ה ושצ"ה.⁴⁹ ממצא זה מעיד לכאורה על חוסר עקיבות העולה אף על חוסר העקיבות שבתרגומי לק"ח: שם מצאנו אמנם פעלים ארמיים בני ארבעה עשר שורשים

46 מחברת מנחם, עמ' 46.

47 חלוקה דומה מצויה גם אצל רד"ק, המפרש גם את הקשר בין המשמעות השלישית לרביעית: 'כי הכסיל כבהמה' (רד"ק שורשים, ערך 'בער'). הבחנות אלה חוזרות גם אצל החדשים: BDB, ערך 'בער'; ב"הודה, מילון, ערך 'בער'. וראה גם טל, לשון התרגום ומעמדה, עמ' 105.

48 רד"ק, שורשים, ערך 'בער'.

49 לבעיית שצ"ה/שי"ן ראה להלן.